

Інтерв'ю з о. Рафаїлом Турконяком

Доктор богослов'я та літургії, знавець класичних мов, лауреат Шевченківської премії Рафаїл Турконяк ще з 1975 р. займався біблійною текстологією. Тоді, за дорученням патріарха Йосипа Сліпого, отець Рафаїл розпочав перекладати українською мовою Острозьку Біблію – перший повний церковнослов'янський переклад Святого Письма. У 1993 р. Українське Біблійне Товариство (УБТ) запросило о. Рафаїла Турконяка для нового перекладу Біблії сучасною українською мовою. У 2000 р. була закінчена праця над перекладом Нового Завіту, а повний переклад Біблії вперше був презентований 21 червня 2011 р. у Києві. Зараз отець Рафаїл Турконяк проживає у м. Львові та люб'язно погодився дати інтерв'ю для релігійно-суспільного часопису ДДС «Слово».

1. Отче Рафаїле, розкажіть про себе, як Ви стали священником, що спонукало Вас переїхати в Україну?

Я народився у Манчестері (Великобританія) в родині українців. Вже змалку хотів бути священником, любив ходити до церкви та розглядати старі книги. Тому навчався в Українській Малій семінарії у Римі. Далі як семінарист Української папської колегії св. Йосафата навчався в Папському Урбаніанському університеті у Римі. Згодом вивчав богослов'я у Коледжі св. Патрика в Мейноті (Ірландія). У 25 років вступив до монастиря св. Теодора Студита у Кастелгандолфо біля Риму. У 1972 р. отримав священничі свячення. Згодом душпастирював у м. Крефельді в Німеччині. Потім переїхав до Америки, де був у студитському монастирі в Пассаїку, обслуговував парафії в Пассаїку та у Рутерфорді до 1990 року. У 1991 році блаженніший Мирослав-Іван Любачівський запросив мене до України, де я при ньому виконував різні служіння та доручення.

2. Що надихнуло Вас займатися біблійною текстологією?

Займатися біблійними перекладами не було моїм особистим вибором, адже я за фахом літургіст. Я був ще молодим студентом, коли наші єпископи написали до Блаженнішого листа і повідомили, що їм потрібне видання Біблії Старого і Нового завіту, яке можна було б використовувати у богослужіннях. У той час було три українські видання Біблії: Пантелеймона Куліша, Івана Огієнка і, пізніше, Івана Хоменка. Всі ці українські переклади були з єврейської мови.

Я переконував Блаженнішого, що я літургіст, а не бібліст, хоча знав стародавні мови. Він спочатку ніби погодився, а згодом сказав мені: ти знаєш мови, тому зможеш це зробити. Я ніколи не думав бути перекладачем, але не посмів відмовити Блаженнішому, тому й взявся за цю відповідальну працю, яка у підсумку тривала 30 років.

Переклад церковнослов'янської Острозької Біблії українською мовою зайняв так багато часу тому, що треба було знайти грецький оригінал, з якого вона була зроблена. Без цього було би неможливо правильно передати текст і думку перекладачів. Я довго порівнював Острозьку Біблію з існуючими тоді грецькими біблійними текстами і не міг знайти ніяких відповідників. Здавалося, що її редактори ніби створили якесь своє Святе Письмо. Вони вживали багато різних грецьких, старослов'янських, латинських та інших текстів. Лише після довгих років пошуку мені вдалося знайти тексти, з якими працювали в Острозі.

3. Скажіть, будь ласка, які цілі ставив собі наш Патріарх, коли забажав здійснити переклад виданої ще у 1581 році Острозької Біблії?

На той час існувала гостра потреба зробити український переклад біблійних текстів для літургійного вжитку. Їх в той час було важко знайти, адже існуючий текст Хоменка тоді ще не мав всіх книг. Саме тому патріарх Йосиф доручив виготовити переклад з церковнослов'янської мови. Блаженніший не казав, що це має бути переклад з Острозької Біблії. Тому я почав працювати над Єлизаветинською церковнослов'янською Біблією і так переклав майже всі Євангелія. Опісля я запитав себе, навіщо перекладати Єлизаветинську Біблію, якщо є Острозька?

Я часто бував у Англії, де мешкали мої батьки, і ось одного разу заїхав до Оксфорду, де дістав мікрофільм з Острозькою Біблією. І ось я почав працювати на острозьким

текстом. Тоді я ще не знав, що Єлизаветинський синодальний переклад є Острозькою Біблією, справленою на підставі чотирьох латинських текстів. Було важко. Навіть був час, коли я думав покинути затію з перекладом церковнослов'янської Острозької Біблії та працювати безпосередньо з грецькими текстами. Проте я таки вирішив докопатися до істини і продовжувати працю. Довелося звершити велику роботу, я навіть опанував комп'ютер у часи, коли він був далеко не такий поширений, як сьогодні...

У підсумку маємо перший переклад Старого Завіту, здійснений з грецького, а не єврейського тексту. Також маємо повний збір біблійних книг українською мовою, бо досі існував лише єврейський (Куліш і Огієнко) та латинський канони (Хоменко).

4. Ще одним великим Вашим завданням, яке для нас є найбільш цікавим, була праця з Українським Біблійним Товариством над черговим перекладом Святого Письма. Яка атмосфера панувала тоді в УГКЦ, котра вийшла з підпілля?

Співпраця з Українським Біблійним Товариством почалась тоді, коли я приїхав в Україну з нині покійним блаженнішим Мирославом-Іваном (Любачівським). Спочатку я мав тут залишитись тільки на три місяці, але Блаженніший попросив, щоб я залишився на довший період часу, кілька років. Саме тоді мене зробили референтом Біблійного Товариства від Української Греко-Католицької Церкви. Коли в Біблійному Товаристві дізналися, що я роблю переклад Біблії з церковнослов'янської, то попросили мене взятися за повний переклад Святого Письма. Я домовився з ними, що перекладатиму з грецької мови, та порадив шукати когось іншого, хто б зробив переклад з єврейської. Однак вийшло так, що я зробив переклад з грецької мови, а з єврейської зараз закінчую.

5. З якими труднощами Ви зіткнулися під час праці над новим перекладом Святого Письма?

Грецький текст як такий не є важким, адже грецька – це індоєвропейська мова, дуже подібна до нашої мови. Крім того, він є дуже точним. Тому великих проблем не було. Єдина трудність – знадобилось багато часу, щоб все перекласти. Також виникло питання, яким має бути переклад. Колись робили дуже дослівний переклад, сьогодні взагалі відійшли від дослівних перекладів. Ми намагались зробити переклад як літературним, так і точним. Тобто є ціла гама різних можливих перекладів. Спочатку від мене вимагався дослівний переклад, що я й зробив. Але коли подивились на переклад, то сказали, що він є занадто дослівним. Тоді я змушений був все переробляти. Саме тому

праця зайняла багато часу.

6. Отче Рафаїле, яких основних принципів Ви дотримувалися, перекладаючи Біблію?

Під час перекладу я опирався на точність, тобто старався, щоб український переклад максимально відповідав оригінальному тексту. Зараз ми займаємося перекладом з єврейського тексту. Цей переклад є літературним, тому коли спробуєте співставити його з грецьким текстом, то вас здивують відмінності. Попри це він ще й точний. Дух той же, але не всі слова розміщені в однаковому порядку.

7. Чи були противники перекладу Святого Письма сучасною українською мовою? Якщо так, то якими були їхні аргументи?

Противники перекладу були колись, залишаються вони і тепер. Думаю, це нормально. Аргументували вони свою позицію так: «Ми маємо вже три переклади, для чого нам ще четвертий?». Хоча перекладу з грецької ми ще не мали – це на сьогодні перший і єдиний. Острозька Біблія також перекладена з грецької мови. Але ми перекладали з іншого тексту – з критичного, наукового тексту – т.зв. геттінгенських видань. Усе ж таки це перші два тексти, які перекладені з грецької мови, адже інші переклади зроблені з єврейської.

Крім того переклад потрібен ще й тому, що мова, хочемо цього чи ні, змінюється. Кожен народ робить новий переклад кожні 20 років. Я свідомий, що мій переклад не буде довго актуальним. Прийдуть нові люди та робитимуть нові переклади.

8. Ми розуміємо, що така праця, як переклад Святого Письма, вимагає багато зусиль та часу, то ж чи мали Ви помічників?

Всі переклади в основному я робив самотужки. При перекладі з грецького тексту основу я робив сам, а пізніше з групою вже поправляв. Так само з єврейської. Проблема полягала в тому, що не було фахівців, хто знав би ці мови.

9. Можете поділитись «технологією» перекладу Святих Книг? Які етапи Вам доводилось проходити під час праці?

Спеціальних етапів не було – почав з Книги Буття і закінчив Книгою Одкровення. Проте для Біблійного Товариства я робив по-іншому: спочатку перекладав Новий Завіт, пізніше Книгу Псалмів, Книгу Приповідок Соломона, а тоді всі інші Книги. Тобто робилося так, як бажали люди.

10. Яка особливість Вашого перекладу Біблії у порівнянні з іншими українськими перекладами?

Переклад Острозької Біблії більш дослівний, ніж переклад з грецької мови. Останній також доволі дослівний, але вже більш літературний. А єврейський буде повністю літературним. Існують різні принципи, все залежить від того, який потрібен переклад. Чому переклад з Острозької є майже дослівним? – Бо він був продуманий так, щоб той, хто читатиме церковнослов'янський текст, міг легко знайти відповідники в українській мові.

11. Наскільки новий переклад здобув свою популярність серед вірних Української Греко-Католицької Церкви? Чи застосовується він для богослужбових потреб?

І Острозька Біблія, і четвертий переклад постійно передруковуються, тому що люди таки купують. У Церкві ж вони не застосовуються, лише використовуються для приватного вжитку.

12. Сьогодні існують дискусії щодо точності перекладу не тільки Святого Письма, але й літургійних текстів. Як Ви можете прокоментувати таку ситуацію?

Потрібно серйозно зайнятися перекладом літургійних текстів українською мовою. Зараз маємо проблему, бо ніхто цим на серйозному рівні не займається. Я хотів би, щоб ми мали всі богослужбові книги. Тому я уклав повний літургійний Псалтир для приватного вжитку. Також я видав всі українські богослужбові тексти для Вечірні з Октоїха та Мінеї на цілий

рік. Є вже зроблені всі Вечірні з Тріоди включно зі Страсним тижнем. Хто б хотів придбати ці переклади, може звернутися до мене. Зараз я готую Повечір'я, Утреню. Цією працею я не почав займатись тільки тепер, але робив це завжди, ще будучи членом Римської літургійної комісії. Свого часу я також переклав Літургію Предшеосвячених Дарів.

13. Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, а відтак і УГКЦ проголосили 2018 рік Роком Божого Слова в Україні. Скажіть, будь ласка, чому є важливим відзначення цього року?

Святе Письмо – це слово Бога до людини, яке Він нам залишив. Тому нам потрібно пізнавати це Боже Слово. Потрібні різні ініціативи для популяризації Біблії іншим і для її кращого вивчення. Тому Рік Божого Слова вартувало б відзначати кожного року. Наприклад, Біблійне Товариство щорічно відзначає так званий День Біблії.

14. Чим повинно бути Святе Письмо для християнина?

Біблія, або Святе Письмо, як Слово Боже має бути настільною книгою кожного християнина. Причому вона має не тільки лежати на столі, а й відкриватись та читатись щодня.

15. Дякуємо Вам, отче, що погодилися поспілкуватися з нами про справу Вашого життя – україномовний переклад Святого Письма. Що Ви могли б побажати нашим читачам?

Читайте Святе Письмо та живіть ним, тому що благословенний не той, хто читає, а той, хто виконує.

Інфографіка

Острозька Біблія – перше повне видання всіх книг Святого Письма церковнослов'янською мовою, здійснене в Острозі 1581 року заходами князя Костянтина Острозького і підготовлене гуртком учених при Острозькій школі. Надрукована друкарем Іваном Федоровим, містить 628 аркушів з численними заставками, кінцівками та ініціалами.

Єлизаветинська Біблія – церковнослов'янський текст Біблії, що з'явився в Російській імперії в 1751 р. за правління імператриці Єлизавети Петрівни. В його основу покладено текст Острозької Біблії. Це видання, з незначними правками, і досі використовується для богослужінь Російською Православною Церквою.

«Читайте Святе Письмо та живіть ним...»: [інтерв'ю з о. Р. Турконяком / записав А. Лоїш]
// СЛОВО №2 (74), червень-серпень 2018